

واژه نامه

راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران

در خصوص

کاهش خطرپذیری بحران

۲۰۰۹

مترجمین :

بیژن یاور، زهره باقری زاده اشعری، میثم میرطاهری، علی بختیاری، رضا بطحانی

Translators:

Bijan Yavar, Zohreh Bagherizadeh Ashari, Maisam Mirtaheri, Ali Bakhtiari, Reza Bathae

ویرایش فنی و محتوایی و زیر نظر :

بیژن یاور، محمد حسینی

Technical Editors & Under
Supervision of:

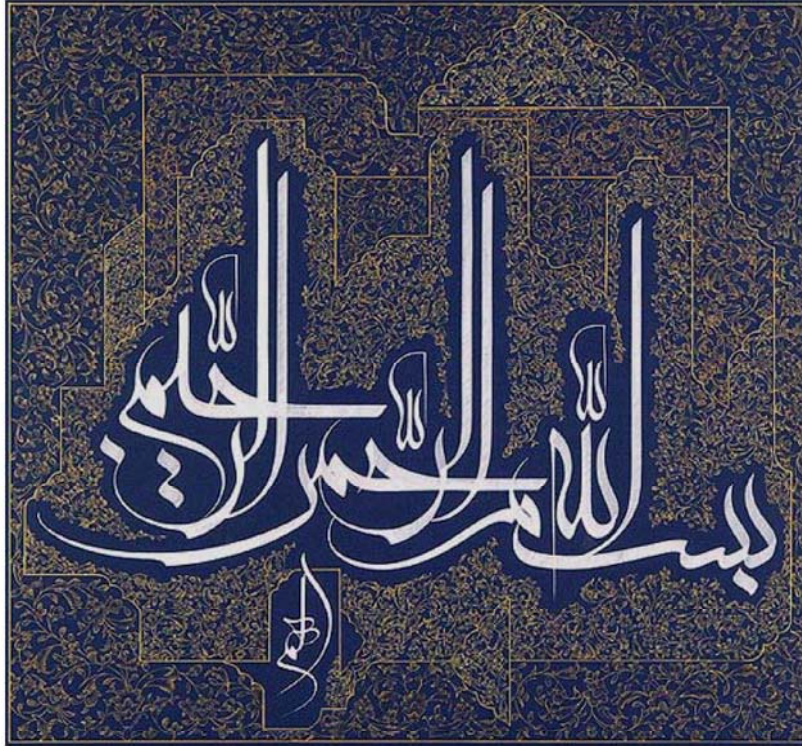
Bijan Yavar , Mohammad Hosseini

ویرایش اول ۰۷-۱۰-۹۱

1st Edition – 2012-12-27

سازمان ملل متحد

وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعاً

هر کس، انسانی را حیات بخشد، گویی همه مردم را زنده کرده است.

And whose saves the life of one, it shall be as if he had saved the life of all mankind.

«قرآن کریم»

باسمه تعالی

آنچنانکه امروز همه مقوله های زندگی بشر با سرعت سرسام آوری در حال تغییر است، حوادث و بحران های طبیعی نیز دچار دگرگونی و پیچیدگی های خاص شده اند. بر این اساس مدیریت در بحران و شرایط اضطراری باید لحظه به لحظه، به هنگام شده و توسط برنامه ریزان، با روش هایی نظام مند طراحی و اجرا گردد.

سرزمین پهناور ایران نیز با وجود داشتن منابع طبیعی فراوان، میزان خطرپذیری بالایی را در حوزه حوادث طبیعی، به دلیل شرایط جغرافیای و اقلیمی خاص دارا می باشد. بی گمان مدیریت این حوادث که همراه عدم قطعیت هاست بر پایه توجه جدی به اصول علمی مدیریت بحران در سطوح بین المللی و یافته های بومی استوار است.

این دانش میان رشته ای، به سان سایر علوم نیازمند زبان مشترک، بین دست اندرکاران و متولیان امر است تا از طریق آن، در حداقل زمان، ضمن انتقال پیام و مفهوم، مطالبی با روایی و تأثیرگذاری لازم رد و بدل شود.

سازمان مدیریت بحران کشور به لحاظ جایگاه قانونی، در اقدامی فراگیر با همکاری نمایندگان دستگاه های عضو شورای هماهنگی مدیریت بحران کشور و با حمایت از بخش خصوصی، اولین گام در این زمینه را برداشته تا انشاء الله با ارایه نظرات و پیشنهادات صاحب نظران و متخصصان، این مجموعه واژگان و اصطلاحات تخصصی که از سوی UNISDR مطرح شده است، روز به روز غنی تر شده و مورد بهره برداری لازم در کشور قرار گیرد.

حسن قدمی

معاون وزیر و سرپرست سازمان مدیریت بحران کشور

منتشر شده توسط راهبرد بین‌المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران

(UNISDR)، ژنو، سوئیس، می ۲۰۰۹

© سازمان ملل متحد، ۲۰۰۹

© راهبرد بین‌المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران، ۲۰۰۹

کلیه حقوق چاپ محفوظ است

کتاب حاضر، می تواند آزادانه نقل قول شده و یا چاپ مجدد گردد، که در این صورت ذکر منبع آن ضروری است

راهبرد بین‌المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران (UNISDR) از انتشار مجدد و ترجمه این کتاب حمایت می نماید، در چنین شرایطی لازم است نسخه ای از آن به (UNISDR) ارسال گردد و اثره نامه حاضر به زبان انگلیسی و ترجمه آن به زبانهای عربی، چینی، فرانسوی، روسی و اسپانیولی در

وب سایت :

WWW.UNSIDR.ORG/PUBLICATIONS

و همچنین در وب سایت پیشگیری به آدرس :

WWW.PREVENTIONWEB.NET

موجود است.

نگارش حاضر بر روی کاغذ بازیافتی

با استفاده از جوهرهای با منشا گیاهی

چاپ شده است

راهبرد بین المللی کاهش بحران

واژه نامه

راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران

در خصوص

کاهش خطرپذیری بحران

۲۰۰۹

واژه نامه راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش اثرات بحران، با هدف ارتقاء (سطح آمادگی)، ترویج درکی مشترک و استفاده ای همگانی از تصورات کلی کاهش خطرپذیری بحران و به منظور کمک به تلاش ها و فعالیت های مسئولان، متخصصین و عموم مردم درخصوص کاهش خطرپذیری بحران، تهیه شده است. نسخه قبلی "واژه نامه، واژگان بنیادی و اساسی درخصوص کاهش خطرپذیری بحران" در سال ۲۰۰۴ میلادی منتشر شده بود. سال بعد، چارچوب درخصوص مقررات و تصمیمات کاهش خطرپذیری بحران" در سال ۲۰۰۴ میلادی منتشر شده بود. سال بعد، چارچوب کاری هیوگو، سال ۲۰۰۵ لغایت ۲۰۱۵ از دبیرخانه راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش اثرات بحران درخواست نمود تا "واژه نامه استاندارد بین المللی مربوط به کاهش خطرپذیری بحران، حداقل به کلیه زبان های رسمی سازمان ملل متحد، برای استفاده در برنامه ها و توسعه موسسات، عملیات ها، پژوهش ها، طرح های درسی و برنامه های اطلاعات عمومی را بهنگام و بروز نموده و بطور گسترده ای منتشر نماید".

نسخه سال ۲۰۰۹ نتیجه فرآیند بازبینی مستمر دبیرخانه راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران و مشاوره های بعمل آمده با دامنه ای گسترده از کارشناسان و متخصصین در حوزه های متنوع صلاحیتی (برای اقدام قانونی در سطح) بین المللی، مباحثات منطقه ای و تنظیمات ملی، می باشد. واژگان، در این نسخه توسط یک جمله تعریف و توصیف می شوند. پاراگراف "شرح و تفسیر" همراه هر واژه، قسمتی از تعریف نبوده، اما برای توصیف و توضیح تکمیلی ارائه شده است. شایان ذکر است که واژگان لزوما مانع الجمع نبوده و در برخی موارد ممکن است هم پوشانی معانی داشته باشند.

این واژه نامه به گونه ای بازنگری شده است که شامل کلماتی محوری برای درک شرایط کنونی و نمونه های در حال تکامل کاهش خطرپذیری بحران باشد اما کلماتی را که در واژه نامه کاربرد عمومی دارد را مستثنی نماید.

همچنین، موارد در بر گرفته شده شامل تعدادی از مفاهیم جدید است که در حال پدیدار شدن بوده و به طور گسترده ای استفاده نمی شود، اما استفاده تخصصی از آنها در حال رشد می باشد. این واژگان با یک ستاره (*) نشانه گذاری شده اند و تعریف آنها ممکن است در آینده تکامل یافته و کامل تر شود.

نسخه انگلیسی واژه نامه سال ۲۰۰۹ میلادی، پایه و اساس تهیه و تدوین این واژه نامه به سایر زبان ها می باشد.

از انتقادات و پیشنهادات برای تجدید نظر و بازبینی های آتی استقبال خواهد شد. نظرها و پیشنهادات خود را به دبیرخانه راهبرد بین المللی سازمان ملل متحد برای کاهش بحران (UNISDR) ارسال نمایید. (www.unisdr.org) را ملاحظه نمایید.)

واژگان

- ۱۱----- (ACCEPTABLE RISK) خطر پذیری قابل قبول
- ۱۱----- (ADAPTATION) سازگاری
- ۱۱----- (BIOLOGICAL HAZARD) مخاطره ی زیست شناختی
- ۱۲----- (BUILDING CODE) مقررات ساختمانی
- ۱۲----- (CAPACITY) ظرفیت
- ۱۳----- (CAPACITY DEVELOPMENT) توسعه ی ظرفیت
- ۱۳----- (CLIMATE CHANGE) تغییر اقلیمی
- ۱۴----- (CONTINGENCY PLANNING) برنامه ریزی اقتضایی
- ۱۴----- (COPING CAPACITY) (انطباق) ظرفیت مواجهه
- ۱۵----- (CORRECTIVE DISASTER RISK MANAGEMENT *) بحران مدیریت اصلاحی خطر پذیری
- ۱۵----- (CRITICAL FACILITIES) تسهیلات حیاتی
- ۱۵----- (DISASTER) بحران
- ۱۶----- (DISASTER RISK) بحران خطر پذیری
- ۱۶----- (DISASTER RISK MANAGEMENT) بحران مدیریت خطر پذیری
- ۱۷----- (DISASTER RISK REDUCTION) بحران کاهش خطر پذیری
- ۱۷----- (DISASTER RISK REDUCTION PLAN *) بحران طرح کاهش خطر پذیری
- ۱۸----- (EARLY WARNING SYSTEM) سامانه هشدار سریع
- ۱۸----- (ECOSYSTEM SERVICES) خدمات بوم سامانه
- ۱۹----- (EL NINO-SOUTHERN OSCILLATION PHENOMENON) پدیده النینو - نوسان جنوبی
- ۱۹----- (EMERGENCY MANAGEMENT) مدیریت شرایط اضطراری
- ۲۰----- (EMERGENCY SERVICES) خدمات شرایط اضطراری
- ۲۰----- (ENVIRONMENTAL DEGRADATION) کاهش کیفیت زیست محیطی

• خطرپذیری قابل قبول (Acceptable risk)

سطحی از خسارات بالقوه ای که یک جامعه یا اجتماع محلی، با توجه به شرایط موجود اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، فنی و زیست محیطی، آنرا قابل قبول به حساب می آورد.

شرح و تفسیر: در واژگان مهندسی، (واژه) خطرپذیری قابل قبول، برای ارزیابی و توصیف تدابیر سازه ای و غیر سازه ای مورد استفاده قرار می گیرد. خطرپذیری قابل قبول مطابق دستورالعمل ها، آیین نامه ها یا "نمونه های عملی مورد قبول" که بر پایه احتمالات شناخته شده مخاطرات و دیگر عوامل هستند و به منظور کاهش آسیب احتمالی به مردم، اموال، خدمات و سامانه ها، تا سطح قابل تحملی انتخاب شده باشد، مورد نیاز است.

• سازگاری یا انطباق (Adaptation)

تعدیل و تنظیمات لازم در سامانه های طبیعی و یا انسانی، در واکنش به عناصر تحریک کننده شرایط اقلیمی مورد انتظار و یا اثرات آنها که آسیب ها را تعدیل و یا فرصت های سودمند را برای بهره برداری ایجاد می کند.

شرح و تفسیر: این تعریف به اهمیت دغدغه های تغییر اقلیم پرداخته و برگرفته از دبیرخانه چارچوب سازمان ملل متحد درخصوص کنوانسیون تغییر اقلیم (UNFCCC) می باشد. دیدگاه وسیع تری از سازگاری نیز درخصوص عوامل غیر اقلیمی مانند: فرسایش خاک و یا فرونشست سطحی بکار برده می شود. سازگاری می تواند به شیوه ای مستقل و خودانگیخته اتفاق بیافتد، مثلا از طریق تغییرات بازار، و یا به عنوان نتیجه سیاست ها و طرح ها و برنامه های انطباق و سازگاری عمدی و یا خود خواسته. بسیاری از تدابیر کاهش خطرپذیری ناشی از بحران می توانند مستقیما به سازگاری بهتر کمک نموده و بیانجامند.

• مخاطره ی زیست شناختی (Biological hazard)

فرآیند و یا پدیده ای با خاستگاه طبیعی و یا منتقل شده بوسیله حامل های (Vectors) زیست شناختی، از جمله قرار گرفتن در معرض میکروارگانیسم های بیماری زا، سموم و مواد فعال زیست کنشی (Bioactive) که ممکن است باعث آسیب های جانی، جراحت ها، بیماری و یا سایر تاثیرات بر سلامتی، خسارت به دارایی ها، آسیب به امر معاش و خدمات، فروپاشی اجتماعی و اقتصادی، و یا خسارت زیست محیطی گردند.

شرح و تفسیر: مثالهایی از مخاطرات زیست شناختی شامل: شیوع بیماریهای همه گیر، سرایت بیماری های گیاهان و حیوانات، بیماری های واگیر و یا هجوم حشرات و یا سایر حیوانات.

• مقررات ساختمانی (Building code)

مجموعه ای از آیین نامه ها یا قوانین و استانداردهای تابعه و پیوسته با هدف کنترل جوانب و جنبه های طراحی، ساخت و ساز، مواد، تغییر (اصلاح) و اشغال سازه ها که برای حصول اطمینان از ایمنی و آسایش انسان مانند: مقاومت در برابر فروریختن ساختمان و ایجاد خسارت ضروری است، می باشد.

شرح و تفسیر: مقررات ساختمانی می توانند شامل استانداردهای فنی، عملکردی و اجرایی باشد. آنها باید آموزه های برگرفته از تجارب بین المللی را منظور نمایند و می بایستی با وضعیتها و شرایط ملی و محلی منطبق گردند. سازمانی نظامند، برای تامین ضمانت اجرایی نیازمندی ها به مفهوم حمایت حیاتی از اجرای موثر آیین نامه های ساختمانی لازم است.

• ظرفیت (Capacity)

ترکیب کلیه نیروها، جنبه ها و منابع در دسترس در داخل یک جامعه، اجتماع و یا سازمان است برای رسیدن به اهداف مورد توافق.

شرح و تفسیر: ظرفیت ممکن است شامل زیرساخت ها و جنبه های فیزیکی، موسسات، توانایی های سازگاری اجتماعی، به مانند: دانش، مهارت ها و جنبه های تجمعی مربوط به انسان مانند: روابط اجتماعی، رهبری و مدیریت، گردد. همچنین ظرفیت ممکن است تحت عنوان توانایی نیز تعریف گردد. ارزیابی ظرفیت، اصطلاح و واژه ای است برای فرآیندی که از طریق آن ظرفیت یک گروه در مقایسه با اهداف مورد نظر بازنگری می شود، و خلاء ها و کاستی های ظرفیت را برای فعالیت های بیشتر، شناسایی می نماید.

• توسعه ی ظرفیت (Capacity Development)

فرآیندی است که از طریق آن، مردم، سازمانها و جوامع به طور نظامند، ظرفیت و قابلیت خود را در طول زمان برای دستیابی به اهداف اجتماعی و اقتصادی از طریق بهبود دانش، مهارت ها، سیستم ها و نهادها، برانگیخته، و توسعه می دهند.

شرح و تفسیر: توسعه ظرفیت، مفهومی کلی است که واژه ظرفیت سازی را برای در بر گرفتن کلیه جوانب ایجاد و پایداری رشد ظرفیت در طول زمان، بسط می دهد. این مورد نه تنها در برگیرنده فراگیری و انواع آموزش می گردد، بلکه شامل تلاشها و فعالیت های مستمر برای توسعه نهادها، آگاهی رسانی سیاسی، منابع مالی، سیستم ها و نظام های فناوری و محیط توانمند سازی فرهنگی و اجتماعی وسیع تر می گردد.

• تغییر اقلیم (Climate change)

الف) هیات بین الدولی تغییر اقلیم (IPCC)، تغییرات اقلیمی را به شرح ذیل تعریف می نماید:

"تغییری در وضعیت اقلیم که می تواند (به طور مثال با استفاده از آزمون های آماری) از طریق تغییرات در میانگین و یا تنوع در ویژگی های آن تعیین گردیده و برای یک دوره اعم از یک دهه و یا بیشتر دوام بیاورد. تغییر اقلیم ممکن است ناشی از فرآیندهای درونی طبیعی یا واداشت های بیرونی، یا تغییرات پایدار انسان ساخت در ترکیب جو و یا در کاربری زمین باشد."

ب) دبیرخانه چارچوب سازمان ملل متحد درخصوص کنوانسیون تغییر اقلیم (UNFCCC)، تغییر اقلیم را "تغییر اقلیمی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم به فعالیت انسانی که ترکیب جو را از نقطه نظر جهانی تغییر داده و یا دگرگون می نماید، تعریف می نماید که فراتر از تغییر پذیری اقلیمی طبیعی مشاهده شده در بازه های زمانی قابل مقایسه، می باشد."

شرح و تفسیر: برای اهداف کاهش خطر پذیری بحران بسته به چارچوب خاص مورد اشاره، هر یک از این تعاریف می تواند مناسب باشد. تعریف UNFCCC تعریفی منحصرتر است، چرا که تغییرات اقلیم با قابلیت نسبت دادن به علل طبیعی را مستثنی می کند. تعریف IPCC می تواند تحت عنوان ارتباطات متداول

به مانند: "تغییری در اقلیم و آب و هوا که برای یک دهه و یا بیشتر پایدار مانده و ناشی از علل و عوامل طبیعی و یا فعالیت های بشری می شود" تفسیر و تعبیر گردد.

• برنامه ریزی اقتضایی (Contingency planning)

فرآیندی مدیریتی است که رویدادهای بالقوه خاص و ویژه یا شرایط و وضعیت های در حال شکل گیری و رخدادی را که ممکن است جامعه یا محیط زیست را مورد تهدید قرار دهند، تحلیل نموده و پیشاپیش تمهیداتی را به منظور توانمند سازی مقابله در زمان مناسب، موثر و متناسب درخصوص چنین رخدادهای و وضعیت های را ایجاد نموده و بنیان نهد.

شرح و تفسیر: طراحی احتمال وقوع یا پیشامدها، منتج از خط مشی ها، مسیرها و جریان فعالیت های سازمان دهی و هماهنگ شده با منابع و نقش های نهادی و سازمانی، فرآیندهای اطلاعاتی و تمهیدات عملیاتی سازمانی به وضوح شناسایی شده برای فعالان و متخصصین ویژه و خاص برای زمان هایی که مورد نیاز است، می باشد.

بر پایه سناریوهای شرایط و وضعیت های اضطراری احتمالی یا رویدادهای بحرانی، به متخصصین کلیدی اجازه می دهد تا مشکلاتی را که می تواند در طی بحران ها ایجاد شود را مورد رویارویی، پیش بینی و حل مساله قرار دهند. برنامه ریزی اقتضایی، بخش و قسمت مهمی از کلیت آمادگی به شمار می رود. طرح ها و برنامه های اقتضایی، نیازمند به روز رسانی و تمرین مستمر می باشند.

• ظرفیت مواجهه (انطباق) (Coping capacity)

توانایی مردم، سازمان ها و سیستم های در حال استفاده از منابع و مهارت های در دسترس به منظور مدیریت و مواجهه با وضعیت ها و شرایط مغایر و ناسازگار، شرایط اضطراری یا بحران ها.

شرح و تفسیر: ظرفیت (قابلیت) انطباق و سازگاری نیازمند، آگاهی رسانی مستمر، منابع و مدیریت مناسب، هم در مواقع عادی همچنین حین بحران یا شرایط نامطلوب می باشد. قابلیت ها یا ظرفیت های مقابله به کاهش خطر پذیری بحران کمک می کند.

• مدیریت اصلاحی خطرپذیری بحران (* Corrective disaster risk management)

فعالیت های مدیریتی که سعی در تاکید نمودن و به دنبال اصلاح و یا کاهش احتمالات خطرپذیری بحران، که در حال حاضر موجود است، می باشند.

شرح و تفسیر: این مفهوم و تصور کلی قصد دارد تا بین احتمالات خطرپذیری، که در حال حاضر موجود می باشند و اکنون نیازمند به مدیریت و کاهش اثرات آن می باشد (از یک طرف) و انواع خطرپذیری با احتمال وقوع در آینده (یا قریب الوقوع)، که ممکن است در صورت عدم اجرا و یا اجرای نامناسب سیاستهای کاهش خطرپذیری در آینده توسعه یابند (از طرف دیگر)، تمییز قائل شده و آنها را از هم تشخیص دهد. همچنین مراجعه شود به (بخش) مدیریت خطرپذیری بحران آینده نگر.

• تسهیلات حیاتی (Critical facilities)

ساختارها و سازه های فیزیکی اولیه، تسهیلات فنی و سامانه هایی که از نظر اجتماعی، اقتصادی یا عملیاتی برای عملکرد و کار یک اجتماع یا جامعه، هم در شرایط عادی و هم در وضعیت های ناسازگار و مغایر در شرایط اضطراری حاد، لازم می باشند، اتلاق می گردد.

شرح و تفسیر: تاسیسات یا تسهیلات حیاتی، اجزاء و یا عناصر (تشکیل دهنده) زیرساخت هایی هستند که خدمات ضروری و اساسی را در یک جامعه مورد پشتیبانی و حمایت قرار می دهند. این تاسیسات یا تسهیلات شامل مواردی چون: سامانه های حمل و نقل، فرودگاه ها و بنادر، سیستم های برق، آب و ارتباطات، بیمارستان ها و درمانگاه ها و مراکز سلامتی و مراکز خدمات رسانی آتش نشانی، پلیس و خدمات اداری عمومی، می شود.

• بحران (Disaster)

بی نظمی جدی بوجود آمده در عملکرد یک جامعه یا اجتماع که در برگیرنده خسارات و تاثیرات گسترده انسانی، مالی، اقتصادی یا زیست محیطی که فراتر از توانایی جامعه یا اجتماع تحت تاثیر برای سازگاری و انطباق با استفاده از منابع (در اختیار) خودش می باشد، است.

شرح و تفسیر: بحران‌ها اغلب به عنوان نتیجه‌ای از ترکیب (دو عامل): در معرض خطر قرار گرفتن، شرایط و وضعیت‌هایی از آسیب‌پذیری که اکنون وجود دارد، و ظرفیت یا تدابیر ناکافی برای کاهش یا سازگاری با عواقب منفی بالقوه، تعریف و توصیف می‌شوند. تأثیرات بحران ممکن است شامل: خسارات جانی، جراحات، بیماری‌ها و سایر تأثیرات منفی بر سلامتی فیزیکی، روانی و اجتماعی انسان و نیز به همراه خسارت به اموال، نابودی دارایی‌ها، خسارت به (روند ارائه) خدمات، اختلالات و فروپاشی اقتصادی و اجتماعی و انحطاط و کاهش کیفیت زیست محیطی، گردد.

• خطرپذیری بحران (Disaster risk)

آسیب‌های وارده بالقوه بحران بر جان، سلامتی، معیشت‌ها، دارایی‌ها و خدمات که ممکن است برای یک جامعه یا اجتماع خاص در طی دوره یا بازه زمانی خاصی از آینده بوقوع بپیوندد.

شرح و تفسیر: تعریف احتمال خطرپذیری بحران، منعکس‌کننده تصور کلی بحران‌ها به عنوان برون داد و خروجی شرایط و وضعیت‌های حاضر مستمر خطرپذیری می‌باشد. خطرپذیری بحران در برگیرنده و متشکل از انواع مختلف خسارات بالقوه که غالباً کمیت پذیر کردن آنها مشکل است، می‌باشد. با این حال، با (در اختیار داشتن) دانش عمومی در خصوص مخاطرات و الگوهای جمعیتی و الگوهای توسعه اجتماعی - اقتصادی، انواع خطرپذیری بحران حداقل در دوره‌های طولانی قابل ارزیابی، نگاشت، بررسی و ترسیم می‌باشند.

• مدیریت خطرپذیری بحران (Disaster risk management)

فرآیند نظام‌مند استفاده از مناسبات و رهنمودهای اداری، سازمان‌ها و مهارت‌های عملیاتی برای اجرای راهبردها، سیاست‌ها و ظرفیت‌های سازگاری بهبود یافته به منظور تقلیل دادن و کاهش تأثیرات حاد، مغایر و ناسازگار مخاطرات و احتمال رخداد بحران است.

شرح و تفسیر: این واژه بسط و واژه عمومی تر "مدیریت خطرپذیری" برای پرداختن به موضوع خاص خطرپذیری‌های بحران، می‌باشد. مدیریت خطرپذیری بحران هدف دارد تا از تأثیرات حاد، مغایر و ناسازگار

مخاطرات، از طریق فعالیت ها و تدابیری برای پیشگیری، کاهش اثرات و آمادگی، جلوگیری نموده، آنها را کاهش داده و یا منتقل نماید.

• کاهش خطر پذیری بحران (Disaster risk reduction)

تصور، دیدگاه و تئوری و اجرا و عمل کاهش انواع خطرپذیری بحران از طریق فعالیت ها و تلاش های نظامند به منظور تحلیل و مدیریت عوامل بیان کننده علل بحران ها، از جمله از طریق کاهش در معرض قرار گرفتن مخاطرات، کاهش آسیب پذیری مردم و اموالشان، مدیریت خردمندانه و عاقلانه کاربری زمین و محیط زیست، و آمادگی بهبود یافته و بهینه برای رخدادهای ناسازگار و مضر است.

شرح و تفسیر: رویکردی جامع برای کاهش انواع خطرپذیری بحران در چارچوب کاری هیوگو که صحنه گذاشته شده و مورد تاکید و تایید سازمان ملل متحد می باشد و در سال ۲۰۰۵ میلادی مصوب شده و خروجی مورد انتظار آن "کاهش ذاتی و اساسی آسیب ها و تخریب های ناشی از بحران ها، درخصوص جان انسانها و دارایی های اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی جوامع و کشورها" می باشد، منعکس و تنظیم شده است. سیستم راهبرد بین المللی کاهش بحران (ISDR) ابزار و موتور محرکه ای برای همکاری بین دول، سازمانها و فعالان جامعه مدنی به منظور ایجاد مساعدت لازم در اجرای چارچوب کاری یاد شده، فراهم می آورد. توجه داشته باشید که در حالیکه واژه "کاهش اثرات بحران" گاهی اوقات مورد استفاده قرار می گیرد، واژه "کاهش انواع خطرپذیری بحران" فراهم آورنده زمینه شناختی بهتر از طبیعت مداوم خطرپذیری بحران و تداوم بالقوه ای برای کاهش این خطرپذیری ها می باشد.

• طرح کاهش خطر پذیری بحران (Disaster risk reduction plan *)

سندی که توسط یک مقام مسوول، بخش، سازمان و یا تشکیلات اقتصادی و سرمایه گذاری تدوین گردیده و اهداف خرد و کلان مشخصی را برای کاهش انواع خطرپذیری بحران با تدابیر مربوطه و مختص به آن برای تکمیل و رسیدن به این اهداف تهیه می کند را اصطلاحاً برنامه یا طرح کاهش خطرپذیری بحران گویند.

شرح و تفسیر: برنامه یا طرح های کاهش خطرپذیری بحران می بایستی توسط چارچوب کاری هیوگو (HFA) مورد هدایت و راهنمایی قرار گرفته و جهت دهی شوند و همچنین می بایستی، درون و در چارچوب برنامه و طرح های توسعه ای، تخصیص منابع و فعالیت های برنامه ای مرتبط مورد ملاحظه و مذاقه قرار گیرد.

برنامه و طرح های در سطح ملی نیازمند تخصصی بودن هستند و می بایستی متناسب با هر سطحی از مسولیت اداری تنظیم شده و همچنین می بایستی با شرایط و وضعیت های اجتماعی و جغرافیایی که موجود می باشد سازگار شوند. جدول زمانی و مسولیت های مربوط به اجرا و منابع سرمایه ای و بودجه ای می بایستی در برنامه یا طرح مشخص گردد. حلقه ها و پیوندهای ارتباطی با برنامه ها و طرح های سازگاری با تغییرات آب و هوایی در جایی که ممکن باشد، می بایستی برقرار گردد.

• سامانه هشدار سریع (Early warning system)

مجموعه ای از ظرفیت های مورد نیاز برای ایجاد و انتشار اطلاعات و داده های هشدار در زمان مناسب و به طور معنی دار برای توانمند ساختن افراد منحصر بفرود، جوامع و سازمان های تحت تاثیر تهدیدات مخاطرات برای آمادگی و اقدام لازم (مقابله) می باشد.

کاهش احتمال خسارات، صدمات و یا آسیب ها به طور مناسب و در زمان متناسب و مقتضی.

شرح و تفسیر: این تعریف دامنه ای از فاکتورها و عوامل ضروری را برای بدست آوردن مقابله و واکنش های موثر برای هشدار را شامل می شود. یک سیستم و نظام هشدار زود هنگام مردم محور متشکل از چهار عنصر کلیدی می باشد: ۱- دانشی از انواع خطرپذیری، ۲- پایش، تحلیل و پیش بینی مخاطرات، ۳- ارتباطات و یا انتشار هشدارها و اعلان خطرها، ۴- و توانایی های محلی در مقابله و واکنش به هشدارهای دریافت شده. اصطلاح "سامانه هشدار آخر- تا - آخر" همچنین تاکید بر این مطلب دارد که این سامانه می بایستی کلیه گام ها از آشکارسازی مخاطره تا واکنش جامعه را در بر بگیرد.

• خدمات بوم سامانه (Ecosystem services)

فواید و سودمندی هایی است که مردم و جوامع از بوم سامانه ها یا بهتر بگوئیم اکوسیستم ها بدست می آورند.

شرح و تفسیر: این تعریف برگرفته از ارزیابی اکوسیستم هزاره می باشد. فوایدی که بوم سامانه ها می توانند فراهم آورند در بر گیرنده و شامل: "خدمات تنظیم کننده" مانند: آئین نامه سیلاب ها، خشکسالی، کاهش کیفیت زمین و بیماری ها، به همراه "خدمات تدارکاتی" مانند: غذا و آب، "خدمات پشتیبانی" مانند: تشکیل

خاک و چرخه ساختار و مواد مغذی خاک، و "خدمات فرهنگی" مانند: فواید مذهبی، روحانی، تفریحی و سرگرم کننده و سایر سودمندی ها و فواید غیر مادی می باشد. مدیریت جامع و یکپارچه زمین، آب و منابع زیستی که ارتقاء دهنده و ترویج کننده حفاظت و نگهداری از آنها و استفاده پایدار می باشد فراهم آورنده پایه و اساسی برای حفظ نمودن، نگهداری و بقای خدمات بوم سامانه ای، شامل آن مواردی که در کاهش خطرپذیری بحران همکاری دارند، می باشد.

• پدیده ال نینو – نوسان جنوبی (El Nino-Southern Oscillation phenomenon)

اندرکنشی ترکیبی از موقعیت گرمسیری اقیانوس آرام و اتمسفر جهانی که منجر به رخداد دوره های بی قاعده، تغییر روی الگوهای اقیانوسی و شرایط جوی در بسیاری از نقاط جهان می شود. این پدیده معمولاً با تأثیرات مهم در طول ماههایی از سال در زیستگاههای دریایی، وضعیت بارندگی، سیلاب ها و خشکسالی ها همراه است و تغییراتی در الگوهای مربوط به طوفانها ایجاد می نماید.

شرح و تفسیر: بخش ال نینو از پدیده انسو (ENSO) به دمای بیش از میانگین آب اقیانوس آرام که در طول سواحل اکوادور، پرو و شیلی شمالی و همچنین در نیمه شرقی استوایی اقیانوس آرام رخ می دهد اطلاق می گردد، در حالیکه حالت لانینا (La Nina) به موقعیت های متضاد یعنی دمای کمتر از میانگین آب اقیانوس اطلاق می گردد. نوسان جنوبی به تغییر الگوهای جهانی فشار هوا که با الگوهای شرایط جوی تغییر یافته در قسمت های مختلف جهان همراه است، اطلاق می گردد.

• مدیریت شرایط اضطراری (Emergency management)

سازمان و مدیریت منابع و مسولیت ها به منظور تاکید بر کلیه نمودها و وضعیت های شرایط اضطراری، خصوصاً، آمادگی، مقابله و گام های نخستین و مقدماتی احیا، بازتوانی و بازسازی می باشد.

شرح و تفسیر: یک بحران یا شرایط اضطراری وضعیتی تهدید کننده است که نیازمند تدابیر فوری و اضطراری است. فعالیت موثر شرایط اضطراری می تواند از تبدیل شدن یک رویداد و رخداد به بحران جلوگیری نماید. مدیریت شرایط اضطراری در برگیرنده و دخیل کننده برنامه ها و طرح ها و تمهیدات سازمانی برای بکارگیری و به کار گماردن و همچنین هدایت و راهنمایی تلاشها و فعالیت های دولت، موسسات داوطلبانه و خصوصی غیردولتی به شیوه هایی جامع و هماهنگ به منظور واکنش، مقابله و پاسخگویی به کلیه طیف های

نیازمندی های شرایط اضطراری می گردد. واژه "مدیریت بحران" گاهی اوقات بجای مدیریت شرایط اضطراری مورد استفاده قرار می گیرد.

• خدمات شرایط اضطراری (Emergency services)

مجموعه ای از موسسات تخصصی که مسولیت ها و اهداف ویژه و خاصی را درخصوص رسیدگی و حفاظت و حمایت از مردم و دارایی ها در وضعیت ها و شرایط اضطراری دارند را اصطلاحاً خدمات شرایط اضطراری گویند.

شرح و تفسیر: خدمات شرایط اضطراری شامل و دربرگیرنده موسساتی چون: مسولین حفاظت و حمایت شهری، پلیس، آتش نشانی، آمبولانس، خدمات طب اورژانس و تکنیسین های فوریت های پزشکی، جمعیت های هلال احمر و صلیب سرخ، و واحدهای شرایط اضطراری تخصصی برق، حمل و نقل، ارتباطات و سایر سازمان های ارائه دهنده خدمات وابسته و مرتبط می گردد.

• کاهش کیفیت محیط زیست (Environmental degradation)

کاهش ظرفیت محیط زیست به منظور تامین اهداف و نیازهای اجتماعی و اکولوژیکی.

شرح و تفسیر: کاهش کیفیت محیط زیست می تواند فراوانی و شدت مخاطرات طبیعی را تغییر داده و دگرگون کرده و آسیب پذیری جوامع و اجتماعات را افزایش دهد. انواع کاهش کیفیت محیط زیست ایجاد شده توسط انسان متنوع بوده و شامل: استفاده نامناسب از زمین، فرسایش و آسیب و نابودی خاک، بیابان زایی، آتش سوزی های مناطق طبیعی، آسیب، ازبین رفتن و نابودی تنوع زیستی، جنگل زدایی، از بین رفتن جنگل حرا، آلودگی زمین، آب و هوا، تغییرات اقلیمی، افزایش سطح دریا و تخریب لایه اوزون، می گردد.

• ارزیابی اثرات زیست محیطی (Environmental impact assessment)

فرآیندی که از طریق آن پیامدهای زیست محیطی یک پروژه و یا برنامه پیشنهادی مورد ارزیابی قرار می گیرند که به عنوان بخش تکمیلی فرآیندهای برنامه ریزی و تصمیم گیری با دیدگاهی مبتنی بر محدود نمودن و کاهش اثرات سود آن پروژه و یا برنامه اجرا می شود.

شرح و تفسیر: ارزیابی اثرات زیست محیطی، ابزار سیاستگذاری برای فراهم آوردن شواهد و تحلیل اثرات زیست محیطی آن فعالیت ها از ایده تا تصمیم گیری ها می باشد که به طور وسیع در فرآیندهای تصویب پروژه و برنامه ریزی ملی و برای پروژه های همیاری توسعه بین المللی به کار گرفته می شود. ارزیابی اثرات زیست محیطی باید در برگیرنده جزئیات ارزیابی های خطر پذیری تفصیلی بوده و فراهم آورنده جایگزین ها، راه حل ها و یا گزینه هایی برای مواجهه با مشکلات شناسایی شده باشد.

• در معرض قرار گرفتن (Exposure)

مردم، دارایی ها، سیستم ها، و یا سایر عناصر و عوامل موجود در زون ها و محدوده های خطر که موضوع و تحت تاثیر و در معرض آسیب های بالقوه می باشد را اصطلاحاً در معرض قرارگیری می گویند.

شرح و تفسیر: تدابیر در معرض قرارگیری می تواند شامل: تعداد افراد و یا انواع دارایی ها در یک ناحیه شود. این موارد قابلیت ترکیب با آسیب پذیری خاص عناصر و عوامل تحت تاثیر هر مخاطره خاصی برای پیش بینی و تخمین خطر پذیری کمی مرتبط با مخاطرات در ناحیه مورد انتظار، را دارا می باشد.

• خطر پذیری گسترده (* Extensive risk)

خطر پذیری گسترده مرتبط با در معرض قرارگیری جمعیت های متفرق و پراکنده شده مرتبط با وضعیت ها و شرایط خطر ها و مخاطرات پی در پی و یا مقاوم و مداوم شدت های پائین و یا متوسط، غالباً با طبیعت با قدرت بالای محلی، که ممکن است منجر به تاثیرات بحرانی تجمعی تضعیف کننده گردد، اتلاق می گردد.

شرح و تفسیر: خطر پذیری دامنه دار، گسترده و فزاینده به طور عمده ویژگی نواحی روستایی و حواشی شهری در جایی که جوامع تحت تاثیر و در معرض قرارگیری و در معرض آسیب پذیری سیلاب ها، رانش ها، طوفان ها، و یا خشکسالی های محلی مکرر و باز رخ داده می باشند، می باشد. خطر پذیری دامنه دار، گسترده و فزاینده غالباً با فقر، شهرنشینی و کاهش کیفیت محیط زیست در ارتباط بوده و مرتبط می باشد. خطر پذیری شدید یا ویژه (* INTENSIVE RISK) را نیز مشاهده نمایید.

• پیش بینی (Forecast)

بیانیه صریح یا تخمین و برآورد آماری احتمال رخداد یک رویداد یا وضعیت در آینده در ناحیه ای خاص را شامل می شود.

شرح و تفسیر: در هوا شناسی، یک پیش بینی به وضعیتی در آینده اشاره دارد در حالیکه هشدار وضعیتی بالقوه خطرناک در آینده را منعکس می سازد.

• مخاطره زمین شناختی (Geological hazard)

فرآیند و یا پدیده زمین شناختی که ممکن است تلفات جانی، جراحت ها و یا سایر تاثیرات بر سلامتی، آسیب به دارایی ها، آسیب به معیشت ها و خدمات، درهم گسیختگی اجتماعی و اقتصادی و یا آسیب های زیست محیطی را به همراه داشته باشد.

شرح و تفسیر: مخاطرات زمین شناختی دربرگیرنده فرآیندهای درون - زمینی، مانند: زلزله ها، فعالیت ها و انتشار و برون داد آتشفشانی و فوران های مرتبط، فرآیندهای ژئوفیزیکی مرتبط مانند: فعالیت ها و جریان ها و جابجایی های عمده، زمین رانش ها، صخره رانش ها، ریزش سطحی، و جریانها و جابجایی گل و آوار می گردد. عوامل آب - هوا شناختی (هیدرومتروئولژیکی) تقویت کننده مهمی برای برخی از این فرآیندها می باشند. سونومی ها برای طبقه بندی دشوار می باشند، هرچند که این موارد توسط زمین لرزه های زیر دریایی و سایر رویدادهای زمین شناختی آغاز می گردند به طور اساسی یک فرآیند اقیانوسی که به عنوان یک مخاطره مرتبط با آبهای ساحلی ظاهر و آشکار می گردند می باشند.

• گازهای گلخانه ای (Greenhouse gases)

عناصر گازی شکل تشکیل دهنده جو، هم طبیعی و هم مربوط به برخورد و تماس بشر با طبیعت، که جاذب و منتشر کننده تشعشع مادون قرمز حرارتی منتشر شده توسط سطح زمین، خود اتمسفر و توسط ابرها می شود. به عبارت دیگر عناصر گازی جو شامل طبیعی و انسان ساخت که تابش فراسرخ زمین، جو و ابرها را جذب و منتشر می کند.

شرح و تفسیر: این تعریف مربوط به هیات بین‌الدولی تغییرات آب و هوایی و اقلیمی (IPCC) می‌شود. مهمترین گازهای گلخانه‌ای (GHG) عبارتند از: بخار آب، دی‌اکسید کربن، اکسید نیترو، متان و اوزون.

• مخاطره یا خطر (Hazard)

پدیده، عنصر، فعالیت انسانی و یا وضعیتی خطرناک که ممکن است آسیب جانی، جراحت‌ها و یا سایر تأثیرات سلامتی، آسیب به دارایی‌ها، آسیب به معیشت‌ها و خدمات، درهم‌گسیختگی اجتماعی و اقتصادی و یا آسیب‌های زیست‌محیطی را به همراه داشته و سبب گردد را شامل می‌شود.

شرح و تفسیر: مخاطرات مدنظر و دغدغه‌های کاهش‌خاطرپذیری بحران همان‌گونه‌ای که در پاورقی شماره ۳ چارچوب کاری هیوگو آمده، عبارت است از "...مخاطرات با منشأ طبیعی و مخاطرات و خطرپذیری مرتبط زیست‌محیطی و فناورانه." چنین مخاطراتی برخاسته از تنوعی از منابع وابسته به زمین‌شناختی، اقلیم‌شناختی، آب‌شناختی، اقیانوس‌شناختی، زیست‌شناختی و فناورانه (تکنولوژیکی)، که گاهی اوقات در ترکیب با هم و به صورت ترکیبی می‌باشند، در نظر گرفته می‌شود. در تنظیمات و زمینه فنی، مخاطرات به طور کمی توسط احتمال فراوانی رخداد با شدت‌های مختلف برای نواحی گوناگون به مانند آنچه که از داده‌های تاریخی و یا تحلیل‌های علمی مورد استنباط قرار گرفته و مشخص گردیده است، شرح داده شده و تعریف می‌گردد.

سایر واژگان مرتبط با مخاطره و یا خطر (مانند موارد زیر) را در واژه‌نامه (حاضر) ملاحظه نمایید.
مخاطرات زیست‌شناختی (بیولوژیکی)، مخاطرات زمین‌شناختی، مخاطره آب-هوا شناختی (هیدرومتروئولوژیکی)، مخاطره طبیعی، مخاطره اجتماعی - طبیعی، مخاطره فناورانه (تکنولوژیکی)

• مخاطره آب - هوا شناختی (Hydro meteorological hazard)

فرآیند و یا پدیده‌ای از طبیعت اتمسفری، آب‌شناختی (هیدروئولوژیکی) و یا اقیانوس‌شناختی که ممکن است آسیب جانی، جراحت‌ها و یا سایر تأثیرات سلامتی، آسیب به دارایی‌ها، آسیب به معیشت‌ها و خدمات، درهم‌گسیختگی اجتماعی و اقتصادی و یا آسیب‌های زیست‌محیطی را به همراه داشته و سبب گردد را شامل می‌شود.

شرح و تفسیر: مخاطرات آب - هوا شناختی (هیدرومترولوژیکی) شامل و در برگیرنده سیکلون های گرمسیری (که همچنین تحت عنوان تایفون و هاریکان شناخته می شود)، توفان های همراه با آذرخش و صاعقه، طوفان ها یا رگبارهای تگرگ، توفان و گردباد، کولاک شدید، ریزش برف سنگین، بهمن ها، امواج بلند و خروشان توفان های ساحلی، سیلاب ها شامل سیلاب های ناگهانی، خشکسالی، امواج حرارتی و دوره ها و حمله های سرد می شود. وضعیت های آب - هوا شناختی (هیدرومترولوژیکی) همچنین می توانند عاملی در سایر مخاطرات مانند: زمین رانش ها، آتش سوزی های گسترده، آفت ملخ، همه گیری ها، و در حمل و نقل و پراکندگی مواد و عناصر سمی و مواد حاصل از فوران آتشفشانی باشد.

• خطرپذیری شدید (* Intensive risk)

خطرپذیری توام، همراه و مرتبط و در معرض قرارگیری تراکم جمعیتی بالا و فعالیت های اقتصادی با رخداد و رویداد مخاطرات شدید، که می تواند منجر به تاثیرات بالقوه فاجعه انگیز بحران های در بر گیرنده و ایجاد کننده مرگ و میر و آسیب های بالا گردد.

شرح و تفسیر: خطرپذیری شدید به طور عمده، ویژگی شهرهای بزرگ و یا نواحی با تراکم جمعیتی بالا که نه تنها در معرض خطرپذیری بالا مانند: زمین لرزه های قوی، آتشفشانهای فعال، سیلاب های سنگین، سونومی ها، و یا توفان های عمده می باشند بلکه سطوح بالایی از آسیب پذیری در ارتباط با این خطرپذیری وجود دارد.

• برنامه ریزی کاربری اراضی (Land-use planning)

فرآیند در دست اقدام توسط مسولین عمومی به منظور شناسایی، ارزیابی و تصمیم گیری بر روی گزینه های مختلف کاربری اراضی، شامل و در برگیرنده ملاحظات مربوط به اهداف بلندمدت اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و دلالت های آن برای جوامع مختلف و گروه های علائق و ذینفعان و قاعده و فرمول بندی متعاقب و در پی آن و ترویج برنامه ها و طرح هایی که کاربریها و استفاده مجاز و یا قابل قبول را توصیف و تشریح می نماید، می باشد.

شرح و تفسیر: برنامه ریزی کاربری اراضی عاملی مهم در توسعه پایدار می باشد. این مطلب در برگیرنده مطالعات و ارزیابی، ترسیم و تحلیل اقتصادی، زیست محیطی و داده های خطرپذیری، تدوین راه حل های

تصمیم‌گیری‌های کاربری اراضی، و طراحی و تدوین برنامه‌ها و طرح‌های بلندمدت برای مقیاس‌های مختلف جغرافیایی و اداری و اجرایی، می‌شود. برنامه ریزی کاربری اراضی می‌تواند به پیشگیری از بحران‌ها و کاهش انواع خطرپذیری از طریق جلوگیری و عدم ترغیب سکونتگاه‌ها و تاسیسات کلیدی در نواحی مستعد خطرپذیری کمک نموده و در برگیرنده ملاحظات مسیرهای خدماتی برای حمل و نقل، نیرو (برق)، آب، فاضلاب و سایر تسهیلات و تاسیسات اساسی می‌باشد.

• کاهش اثرات (Mitigation)

کاهش و یا محدود نمودن تاثیرات نامطلوب مخاطرات و بحران‌های مرتبط

شرح و تفسیر: تاثیرات نامطلوب مخاطرات، غالباً بطور کامل قابل جلوگیری و ممانعت نیستند، اما مقیاس آنها و یا شدت مربوطه بطور ذاتی و اساسی از طریق راهبردها و فعالیت‌های متنوع و گوناگون قابل کاهش و تقلیل می‌باشد. تدابیر پیشگیرانه، در برگیرنده و شامل فنون و تکنیک‌های مهندسی و ساخت و ساز مقاوم در برابر مخاطرات به مانند: سیاست‌های زیست محیطی بهبود یافته و بهینه و آگاهی‌رسانی مردمی می‌شود. این نکته باید در نظر گرفته شود که در سیاست تغییرات اقلیمی، "کاهش اثرات" بطور متفاوتی تعریف شده است که در اصل واژه مورد استفاده برای کاهش و تقلیل انتشار گازهای گلخانه‌ای که منشا تغییرات اقلیمی است در نظر گرفته می‌شود.

• مجمع ملی کاهش خطرپذیری بحران (National platform for disaster risk reduction)

واژه‌ای عمومی و کلی برای ساز و کارهای ملی به منظور هماهنگی و راهبری و هدایت سیاست‌ها در خصوص کاهش خطرپذیری بحران است که دارای طبیعتی چندبخشی و بین‌رشته‌ای با مشارکت مردمی (عمومی)، بخش خصوصی و جامعه مدنی که در برگیرنده و درگیر کننده کلیه موارد موجود مرتبط در درون یک کشور می‌باشند، است.

شرح و تفسیر: این واژه برگرفته از پاورقی شماره ۱۰، چارچوب کاری هیوگو می‌باشد. کاهش خطرپذیری بحران نیازمند، دانش، ظرفیت‌ها، ورودی‌های طیف گسترده‌ای از بخش‌ها و سازمان‌ها، شامل آژانس‌های سازمان ملل متحد در سطح ملی آنگونه‌ای که مناسب می‌باشد، است. اکثر بخش‌ها بطور مستقیم و یا غیرمستقیم تحت تاثیر بحران‌ها قرار می‌گیرند و ممکن است مسولیت‌های خاصی را خارج از دایره انواع خطرپذیری بحران دارا باشند.

خط مشی های ملی فراهم آورنده معنا و ابزاری برای تسهیل فعالیت های ملی برای کاهش خطرپذیری بحران می باشند، و آنها نمایان گر ساز و کار ملی برای راهبرد بین المللی کاهش بحران ها می باشد.

• مخاطره طبیعی (Natural hazard)

فرآیند و یا پدیده طبیعی که ممکن است باعث از دست رفتن حیات، جراحت و یا سایر موارد تاثیرگذار بر سلامت، آسیب به دارایی ها، آسیب به معیشت ها و خدمات، درهم گسیختگی اجتماعی و اقتصادی و یا آسیب های زیست محیطی گردد.

شرح و تفسیر: مخاطرات طبیعی زیر مجموعه ای از کلیه مخاطرات می باشند. این واژه برای تشریح مخاطرات و رخدادهای موجود و وضعیت های مخاطره انگیز پنهان که ممکن است باعث تشدید رخدادها و رویدادهای آینده گردد، مورد استفاده قرار می گیرد. رویدادها و رخدادهای مخاطره انگیز طبیعی می توانند از طریق بزرگا و یا شدت، سرعت هجوم، مدت و ناحیه مورد تاثیر مشخص گردند. به طور مثال، زمین لرزه ها دارای مدت رخداد کوتاه و به طور معمول منطقه ای نسبتا کوچک را تحت تاثیر قرار می دهند، در حالی که خشکسالی ها به آرامی توسعه یافته و محو می گردند و غالبا مناطق بزرگ و گسترده ای را تحت تاثیر قرار می دهند. در برخی از موارد، مخاطرات ممکن است ترکیب شوند، به مانند: سیلابی که توسط یک هریکان و یا سونومی که توسط یک زمین لرزه بوجود می آید.

• آمادگی (Preparedness)

دانش و ظرفیت توسعه یافته توسط دولت ها، سازمان های تخصصی در زمینه مقابله و احیا، جوامع و افراد جهت پیش بینی، مقابله، احیا و بازتوانی موثر از اثرات محتمل در شرایط یا حوادث خطرناک قریب الوقوع و جاری.

شرح و تفسیر: عمل آمادگی در چارچوب مدیریت خطرپذیری بحران به اجرا در می آید و هدف از آن ایجاد ظرفیت های موردنیاز برای مدیریت همه نوع شرایط اضطراری به طور کارآمد می باشد و دستیابی به تحولات منظم در مقابله از طریق احیای مستمر است. آمادگی براساس تجزیه و تحلیل دقیق از خطرپذیری بحران و ارتباط مناسب با سیستم های هشدار اولیه و شامل فعالیت هایی مانند: برنامه ریزی احتمال وقوع، ذخیره و انبار تجهیزات و منابع، توسعه نظم و ترتیب جهت هماهنگی، تخلیه و اطلاعات عمومی و آموزش و تمرینات میدانی مرتبط می باشد. این موارد باید با ظرفیت های سازمانی رسمی، قانونی و بودجه ای، حمایت شوند. واژه مرتبط: «آماده بودن»، توانایی مقابله سریع و مناسب در زمان مورد نیاز را شرح می دهد.

• پیشگیری و جلوگیری (Prevention)

جلوگیری بی درنگ از اثرات نامطلوب و مخرب مخاطرات و بحران های مرتبط.

شرح و تفسیر: پیشگیری (به طور مثال: پیشگیری از بحران) بیانگر مفهوم و قصد انجام جلوگیری کامل از اثرات جانبی بالقوه از طریق اقدامات پیشگیرانه است. مثال هایی در این خصوص عبارتند از: سدها یا خاکریزهایی که مخاطرات ناشی از سیل را از بین می برند، مقررات مربوط به کاربری اراضی که اجازه استقرار و سکونت در مناطق دارای احتمال بالای رخداد مخاطرات را نمی دهند و طرح های مربوط به مهندسی لرزه ای که تضمین کننده بقا و عملکرد یک ساختمان حیاتی در هر زلزله احتمالی است. خیلی اوقات اجتناب کامل از خسارات امکان پذیر نیست و این کار به پیشگیری و کاهش مخاطرات تبدیل می شود. تا حدودی به این دلیل، گاهی اوقات اصطلاحات پیشگیری و کاهش اثرات به جای یکدیگر در موارد روزمره استفاده می شود.

• مدیریت خطرپذیری بحران آینده نگر (*Prospective disaster risk management)

فعالیت های مدیریتی است که در جستجوی ممانعت از گسترش خطرپذیری های نوین یا فزآینده قبلی است.

شرح و تفسیر: این مفهوم بیشتر بر روی مخاطراتی که ممکن است در آینده به دلیل عدم قرارگیری سیاست های کاهش احتمال خطرپذیری در جای خود، گسترش پیدا کنند، تمرکز می کند تا مخاطراتی که قبلاً وجود داشته و در حال حاضر می توانند مدیریت و کاهش پیدا کنند. همچنین مراجعه شود (به بخش) مدیریت اصلاحی خطرپذیری بحران.

• آگاهی عمومی (Public awareness)

میزان دانش عمومی در مورد خطرپذیری بحران، عواملی که منجر به بحران ها می شوند و اقداماتی که می تواند به صورت فردی و جمعی برای کاهش در معرض قرارگیری و آسیب پذیری از مخاطرات انجام شود.

شرح و تفسیر: آگاهی عمومی از عوامل کلیدی و موثر در کاهش خطرپذیری بحران است. توسعه و گسترش آن برای مثال از طریق توسعه و انتشار اطلاعات از طریق رسانه ها و کانال های آموزشی، تاسیس مراکز اطلاع رسانی، شبکه ها، و جامعه یا اقدامات مشارکتی و حمایت از سوی مقامات ارشد دولتی و رهبران جامعه، دنبال و انجام خواهد شد.

• بازتوانی و بازسازی (Recovery)

بازگرداندن و بهبود وضعیت متناسب با امکانات و زیرساخت ها، معیشت ها و شرایط زندگی جوامعی که متاثر از بحران ها قرار گرفته اند و دربرگیرنده تلاش هایی به منظور کاهش عوامل خطرپذیری بحران می باشد.

شرح و تفسیر: عمل بازتوانی جهت توانبخشی و بازسازی بلافاصله پس از پایان مرحله شرایط اضطراری، آغاز می شود و باید براساس راهبردها و سیاست های از پیش تعیین شده و در راستای تسهیل مسئولیت های سازمانی به طور شفاف جهت انجام عمل بازتوانی و امکان مشارکت عمومی باشد. برنامه های بازتوانی، همراه با افزایش آگاهی عمومی و تعامل پس از یک بحران، باعث ایجاد یک فرصت ارزشمند جهت توسعه و پیاده سازی تدابیر کاهش خطرپذیری بحران می شود و از اصل «بهتر از گذشته ساختن» استفاده می نماید.

• خطرپذیری باقیمانده (Residual risk)

خطرپذیری که به صورت مدیریت نشده باقی می ماند، حتی در زمانی که اقدامات مربوط به کاهش خطرپذیری بحران به طور موثر و در جای خود بکار روند و در این موارد باید واکنش در شرایط اضطراری و ظرفیت های بازتوانی مد نظر قرار گیرد.

شرح و تفسیر: وجود خطرپذیری باقی مانده، نیاز مداوم به توسعه و حمایت از ظرفیت های موثر خدمات در شرایط اضطراری، آمادگی، مقابله و بازتوانی به طور توأم و با سیاست های اجتماعی-اقتصادی مانند: شبکه های ایمنی و فرآیندهای انتقال خطرپذیری را دارد.

• برگشت پذیری یا تاب آوری (Resilience)

توانایی یک سیستم، اجتماع یا جامعه در معرض مخاطرات، برای مقاومت، جذب، وفق و بازتوانی اثرات ناشی از مخاطره به صورت کارآمد و به موقع، از جمله از طریق حفاظت و بازسازی ساختارها و عملکردهای اساسی و ضروری خود.

شرح و تفسیر: برگشت پذیری یا تاب آوری به معنی توانایی «مقاومت در برابر» یا «توان برگشت پذیری و تحمل از» یک شوک است. برگشت پذیری یا تاب آوری یک جامعه در برابر حوادث بالقوه توسط میزان منابع ضروری در اختیار جامعه و قابلیت سازماندهی خود، قبل و حین زمان نیاز تعیین می گردد.

• مقابله یا پاسخ (Response)

تامین و تدارک خدمات شرایط اضطراری و کمک های مردمی در حین و یا بلافاصله پس از یک بحران به منظور نجات جان انسان ها، کاهش تاثیرات بر سلامتی، حصول اطمینان از ایمنی عمومی و پاسخگویی به نیازهای مادی اساسی و پایه ای مردم تحت تاثیر می باشد.

شرح و تفسیر: مقابله در برابر بحران به طور برجسته و قابل ملاحظه ای بر روی نیازهای فوری و کوتاه مدت متمرکز بوده و گاهی اوقات تحت عنوان " امداد بحران " از آن یاد می شود. قسمت بین مرحله مقابله و مرحله بعدی (یعنی) بازسازی و بازتوانی واضح و شفاف نیست. برخی فعالیت های مقابله، مانند: عرضه مسکن (اسکان) موقت و منابع تامین آب، ممکن است به مرحله بازسازی و بازتوانی نیز گسترش یابد.

• مقاوم سازی (Retrofitting)

تقویت یا بهبود سازه های موجود به منظور مقاوم تر شدن و تاب آوری بیشتر در برابر تاثیرات مخرب مخاطرات می باشد.

شرح و تفسیر: مقاوم سازی نیازمند توجه به طرح و عملکرد سازه، تنش هایی که ممکن است سازه در اثر مخاطرات خاص و یا سناریو های مخاطرات تحت تاثیر آن قرار گیرد، و قابلیت اجرایی و هزینه های گزینه های مختلف مقاوم سازی می باشد. مثال های از مقاوم سازی شامل اضافه نمودن بادبند به دیوارهای سخت، تقویت و مقاوم سازی ستون ها، افزودن اتصالات فولادی بین دیوارها و سقف ها، نصب کرکره بر روی پنجره ها، و بهبود (شرایط) حفاظت از امکانات و تجهیزات مهم، می باشد.

• خطرپذیری (Risk)

ترکیب و آمیزه ای از احتمال یک رخداد و پیامدهای منفی آن

شرح و تفسیر: این تعریف به طور تنگاتنگی از تعریف راهنمای شماره ۷۳ ایزو/ آی ای سی (ISO/IEC) تبعیت می نماید. کلمه "خطرپذیری" دو معنی ضمنی متمایز دارد. در کاربرد بیشتر آشنا، معمولاً تاکید بر تصور شانس و یا احتمال، به مانند: "خطرپذیری از یک تصادف" می باشد. در صورتیکه در چارچوبی فنی، معمولاً تاکید بر عواقب و پیامدها، به مفهوم "آسیب های بالقوه" به دلایل و در مکان و در زمانی خاص، می باشد. قابل ذکر است که مردم لزوماً و ضرورتاً بینش و دریافتی یکسان از اهمیت و پایه و اساس دلایل انواع خطرپذیری مختلف را بین خود ندارند.

سایر واژگان مرتبط با انواع خطرپذیری در این واژه نامه را ملاحظه نمایید.

خطرپذیری قابل قبول، مدیریت اصلاحی خطرپذیری بحران، خطرپذیری بحران، مدیریت خطرپذیری بحران، کاهش خطرپذیری بحران، برنامه یا طرح کاهش خطرپذیری بحران، خطرپذیری دامنه دار، گسترده و فزاینده، خطرپذیری شدید یا ویژه، مدیریت خطرپذیری بحران اقتضایی، خطرپذیری باقیمانده، ارزیابی خطرپذیری، مدیریت خطرپذیری، انتقال خطرپذیری.

• ارزیابی خطرپذیری (Risk assessment)

روشی برای تعیین طبیعت و دامنه خطرپذیری از طریق تحلیل مخاطرات بالقوه و تحلیل وضعیت های موجود آسیب پذیری که با هم بالقوه می توانند به مردم در معرض مخاطره، دارایی ها و مایملک، خدمات، معیشت ها و محیطی را که به آن وابسته اند آسیب برسانند، می گویند.

شرح و تفسیر: ارزیابی های خطرپذیری (و نگاشت خطرپذیری مرتبط) شامل: بازنگری ویژگی های فنی مخاطرات مانند: موقعیت قرار گیری آنها، شدت، فراوانی و احتمال، تحلیل در معرض قرارگیری و آسیب پذیری شامل و در برگیرنده ابعاد فیزیکی، اجتماعی، سلامتی، اقتصادی و زیست محیطی، و ارزیابی میزان تاثیرگذاری و موثر بودن ظرفیت های مواجهه و سازگاری و تطابق پذیری موجود و پیشنهادی مرتبط با سناریوهای خطرپذیری مشابه، می گردد. این مجموعه فعالیت ها گاهی اوقات، تحت عنوان فرآیند تحلیل خطرپذیری، شناخته می شود.

• مدیریت خطرپذیری (Risk management)

رویکردی نظامند و به کار بستن مدیریت عدم قطعیت برای به حداقل رساندن بالقوه آسیب و زیان

شرح و تفسیر: مدیریت خطرپذیری در برگیرنده و متشکل از ارزیابی و تحلیل خطرپذیری، و اجرای راهبردها و اقدامات و فعالیت های خاص به منظور کنترل، کاهش و انتقال خطرپذیری می باشد. به طور گسترده ای توسط سازمان ها برای به حداقل رساندن خطرپذیری در تصمیم های سرمایه گذاری و برای تعیین خطرپذیری عملیاتی مانند موارد موجود در اختلالات و بی نظمی های کسب و کار، ضعف و ناکارایی تولید، آسیب زیست محیطی، تاثیرات اجتماعی و آسیب های وارده از آتش سوزی و مخاطرات طبیعی به کار گرفته می شود. مدیریت خطرپذیری موضوع و دغدغه ای اصلی بخش هایی مانند: تامین آب، انرژی و کشاورزی که

تولیدات آن به طور مستقیم تحت تاثیر نهایت های (حداکثر و حداقل دما) آب و هوایی و اقلیمی است، می باشد.

• انتقال خطرپذیری (Risk transfer)

فرآیند انتقال رسمی یا غیر رسمی عواقب و پیامدهای مالی انواع خطرپذیری خاص از یک طرف (شخصیت حقیقی یا حقوقی) به طرفی دیگر که از طریق و به موجب آن یک خانوار، جامعه، شرکت، بنگاه یا اداره در سطح ایالت (در سطح استان) منابعی را از طرف دیگر پس از رخداد یک بحران درقبال فواید اجتماعی یا مالی در جریان یا به عنوان کمک فراهم آورده شده برای طرف دیگر، دریافت می نماید.

شرح و تفسیر: بیمه شکلی مشهور (و عمومیت یافته) از انتقال خطرپذیری، در جایی که پوشش یک خطرپذیری از یک بیمه گر در قبال حق بیمه های پرداخت شده به صورت مستمر به بیمه گر (مربوطه) حاصل می آید، است. انتقال خطرپذیری می تواند به صورت غیر رسمی در داخل شبکه های خانوادگی و اجتماعی در جایی که انتظارات و توقعات متقابل کمک دو طرفه در قالب هدایا یا اعتبار وجود دارد به مانند شکل رسمی آن در جایی که دولت ها، بیمه گران، بانک های چند جانبه و سایر بنگاه های توانمند در تحمل و پذیرش خطرپذیری گسترده ساز و کارهایی را برای کمک نمودن به سازگاری و تطابق پذیری با آسیب های ناشی از رویدادهای عمده بنیان نهند، رخ دهد. این ساز و کارها در بر گیرنده: قراردادهای بیمه ای و قراردادهای بیمه های اتکایی، تعهد نامه ها و تضمین نامه های بانکی (در خصوص جبران) خسارات فجایع، تسهیلات اعتباری احتیاطی و بودجه رزرو، در جایی که هزینه ها به ترتیب توسط حق بیمه، مشارکت سرمایه گذار، نرخ های بهره، و پس اندازهای گذشته تحت پوشش قرار می گیرد، می شوند.

• مخاطره اجتماعی - طبیعی (*Socio-natural hazard)

این واژه اشاره دارد به افزایش وقوع پدیده های معین مخاطره انگیز ژئوفیزیکی و آب - هوا شناختی (هیدرومترولوژیکی)، مانند: زمین لغزش ها، سیلاب ها، فرونشست زمین و خشکسالی بر اثر کنش و واکنش و تعامل مخاطرات طبیعی با منابع زیست محیطی و زمین های بیش از حد مورد بهره برداری قرار گرفته یا زمین های نازل از نظر کیفی.

شرح و تفسیر: این واژه در شرایط و وضعیت هایی مورد استفاده قرار می گیرد که فعالیت های انسانی، وقوع مخاطرات معین را فرای احتمال طبیعی (رخداد آنها) افزایش می دهد. شواهد (موجود) بیانگر رشد تبعات

سنگین بحران های ناشی از اینگونه مخاطرات است. مخاطرات اجتماعی - طبیعی از طریق مدیریت هوشمندانه زمین و منابع زیست محیطی قابلیت تقلیل و جلوگیری است.

• تدابیر سازه ای و غیر سازه ای (Structural and non-structural measures)

تدابیر سازه ای: هر ساخت و ساز فیزیکی به منظور کاهش یا جلوگیری از تاثیرات ممکن و احتمالی مخاطرات، یا بکارگیری فنون مهندسی برای حصول و نیل به مقاومت در برابر مخاطره و پایداری در سازه ها یا سیستم ها و نظام ها می باشد.

تدابیر غیر سازه ای: هر تدبیری که ساخت و ساز فیزیکی را در بر نرفته و از دانش، تمرین و توافقی بر کاهش انواع خطرپذیری و تاثیرات آنها، خصوصا از طریق سیاست ها و قوانین، افزایش آگاهی عمومی، تربیت (نیرو) و آموزش، استفاده می نماید.

شرح و تفسیر: تدابیر سازه ای عمومی برای کاهش خطرپذیری بحران شامل: سدها، بندهای (لوی) سیل گیر، حائل ها و دیوارهای مهار کننده امواج اقیانوسی، ساخت و ساز مقاوم در برابر زلزله، و سرپناه و اسکان هایی برای (شرایط) تخلیه (اضطراری). تدابیر غیرسازه ای عمومی شامل: مقررات ساختمانی، قوانین برنامه ریزی کاربری اراضی و ضمانت های اجرایی آن، پژوهش و تحقیقات و ارزیابی، منابع اطلاعات، و برنامه های آگاهی رسانی عمومی، می باشد. توجه داشته باشید که در مهندسی عمران و سازه، اصطلاح و واژه "سازه ای" در چارچوب مفهومی محدودتر و منحصرتری به معنای فقط سازه اصلی و تحت بارگذاری مورد استفاده قرار می گیرد و سایر قسمت ها مانند: نما و پوشش دیوارها، اسباب و اثاثیه داخلی تحت واژه غیر سازه ای قرار می گیرند.

توسعه پایدار (Sustainable development)

توسعه ای که برطرف کننده نیازهای (نسل) فعلی بدون به خطر انداختن توانایی نسل های آینده برای تامین نیازهای (مختص به) خودشان می باشد.

شرح و تفسیر: این تعریف که توسط کمیسیون براندت لند (Brundtland) سال ۱۹۸۷ ارائه گردیده است بسیار موجز است اما بسیاری از پرسش ها را با توجه به مفهوم کلمه توسعه و فرآیندهای اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی درگیر، بدون پاسخ می گذارد. خطرپذیری بحران با عناصر غیر پایدار توسعه مانند: کاهش

کیفیت زیست محیطی، مرتبط می باشد، در حالیکه، برعکس، کاهش خطرپذیری بحران می تواند با دستاوردهای توسعه پایدار، از طریق آسیب های کاهش یافته و نمونه های توسعه ای بهبود یافته، مرتبط باشد.

• مخاطره فناورانه یا تکنولوژیکی (Technological hazard)

مخاطره ای با منشاء فناورانه یا تکنولوژیکی یا شرایط و وضعیت صنعتی، شامل: تصادف ها، فرآیندهای خطرناک، اختلالات یا ضعف های زیرساخت ها یا فعالیت های خاص انسانی که ممکن است منجر به آسیب جانی، جراحت، بیماری و یا سایر تاثیرات بر سلامتی، آسیب به دارایی ها، آسیب وارده به معیشت ها و خدمات، اختلالات و بی نظمی های اجتماعی و اقتصادی، و یا آسیب زیست محیطی گردد.

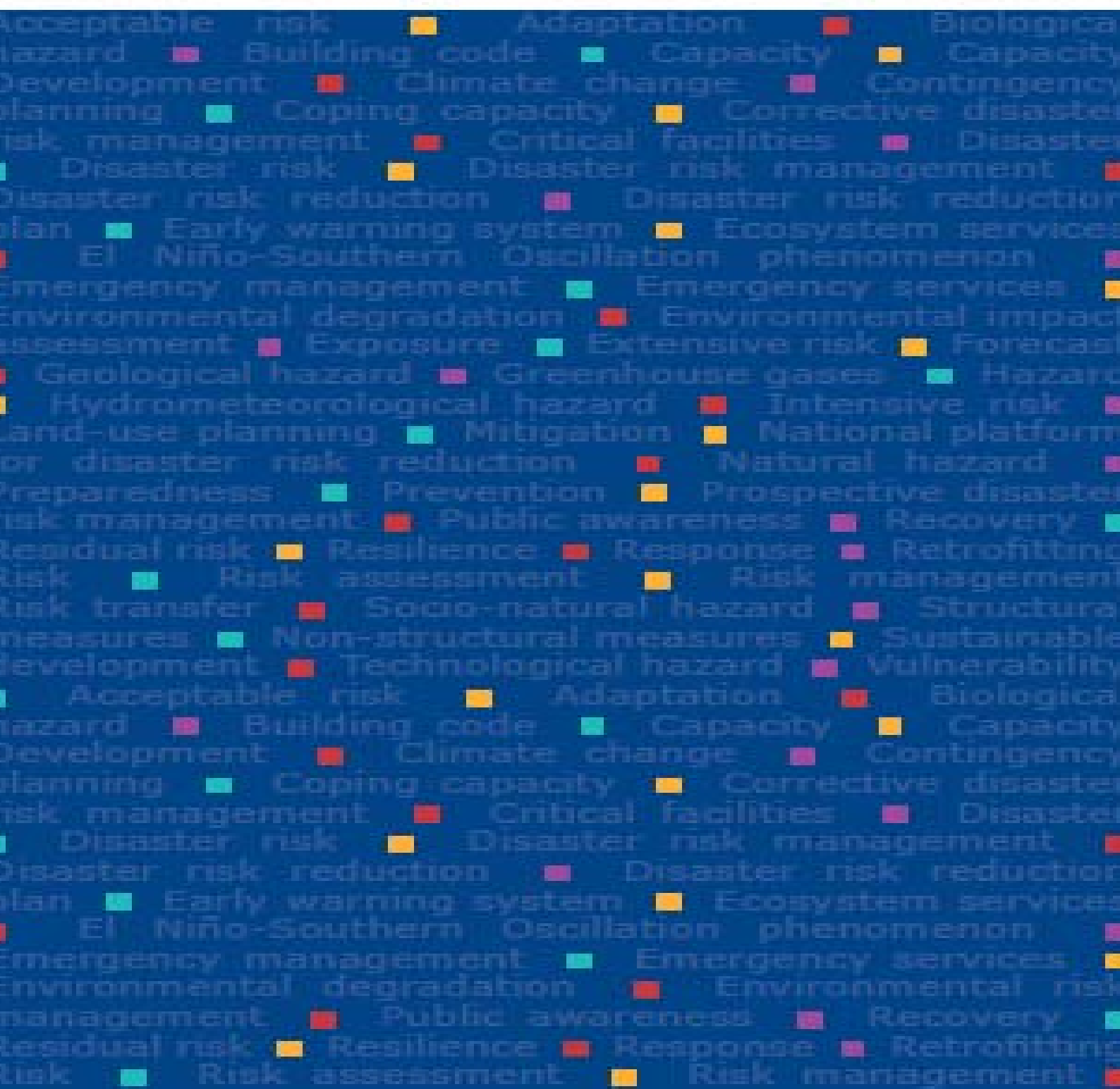
شرح و تفسیر: مثال هایی از مخاطرات فناورانه یا تکنولوژیکی، شامل: آلودگی صنعتی، انتشار مواد هسته ای، فضولات سمی، اختلالات در سد، تصادف های حمل و نقل، انفجارهای کارخانجات، آتش سوزی ها و انتشار مواد شیمیایی است. مخاطرات فناورانه یا تکنولوژیکی ممکن است همچنین به طور مستقیم برگرفته و یا نتیجه تاثیرات رخداد یک مخاطره طبیعی باشد.

• آسیب پذیری (Vulnerability)

ویژگی و وضعیت های یک جامعه، نظام یا دارایی که آن را مستعد آسیب دیدن از یک مخاطره می کند.

شرح و تفسیر: ابعاد و جنبه های بیشماری از آسیب پذیری وجود دارد، که برخاسته از عوامل متعدد و متنوع فیزیکی، اجتماعی، اقتصادی، و زیست محیطی است. مثال هایی برای (این منظور) متصور است، مثل: طراحی و ساخت و ساز ضعیف ساختمان ها، حفاظت ناکافی از دارایی ها، فقدان اطلاعات و آگاهی عمومی، شناسایی رسمی محدودی از انواع خطرپذیری و تدابیر آمادگی، و عدم توجه به مدیریت هوشمندانه زیست محیطی. آسیب پذیری به طور قابل ملاحظه ای در یک جامعه و در طول زمان، متفاوت بوده و متغیر است. این تعریف، آسیب پذیری را به عنوان ویژگی مهمی برای یک جامعه، نظام یا دارایی در نظر می گیرد که به میزان در معرض قرار گرفتن حوادث بستگی ندارد. به هر حال، کاربرد عمومی این کلمه در اکثر موارد به طور گسترده ای برای عناصر در معرض قرار گیری مورد استفاده قرار می گیرد.

* تصورات جدید در حال پیدایش که کاربرد گسترده ای ندارند اما ارتباط تخصصی فزآینده و رو به تزایدی با آن ها وجود دارد؛ تعریف این واژگان به طور گسترده ای در دست شور و مشورت باقی می ماند و ممکن است در آینده تغییر کند.

UNISDR Geneva
Tel. :+41 22 917 8908/8907
isdr@un.org
www.unisdr.org

**UNISDR Liaison Office,
New York**
palm@un.org

UNISDR Africa, Nairobi
isdr-africa@unep.org
www.unisdr.org/africa

**UNISDR Asia and the Pacific,
Bangkok**
isdr-bkk@un.org
www.unisdr.org/asiapacific

**UNISDR the Americas,
Panama**
eird@eird.org
www.eird.org

**UNISDR Europe,
Geneva**
albrito@un.org
www.unisdr.org/europe

**UNISDR West Asia and
North Africa, Cairo**
info@unisdr-wana.org
www.unisdr.org/wana